

Cecilie Greve Jensen
Syddansk Universitet

DOI: <https://doi.org/10.58215/ella.35>

Danske modalverber i en SFL-beskrivelse

Sammendrag

I denne artikel undersøges det, hvorvidt de danske modalverber kan drage fordel af en mere semantisk nuancering i en SFL-beskrivelse. Den interpersonelle betydningskategori modulation udtrykkes i dansk verbalsprog altovervejende gennem modalverber, hvorfor disse er artiklens genstandsfelt.

Modulationsfeltet er blevet fremstillet på forskellig vis i danske SFL-beskrivelser (Andersen, Petersen & Smedegaard 2001, Andersen & Smedegaard 2005, Andersen & Holsting 2015) under mere eller mindre tydelig inspiration fra SFL-beskrivelsen af engelsk (Halliday 1994, Halliday & Matthiessen 2004, Halliday & Matthiessen 2013).

I mit bidrag vil jeg – inspireret af andre funktionelt funderede beskrivelser (bl.a. Bech 1951 og Hansen & Heltoft 2011) – forsøge mig med en mere detaljeret systemisk fremstilling af feltet, der tager højde for de forskellige faktorer, der motiverer, at inventaret af modalverber fx omfatter tre forskellige verber inden for den overordnede kategori 'hæftelse' (*burde*, *måtte* og *skulle*).

Artiklen indeholder mit bud på, hvordan Gunnar Bechs dimensioner kan integreres i systemnetværket for modalitet jf. Andersen og Holsting 2015 og på den måde bruges til at videreudvikle og nuancere sproglig modalitet (modulation) i dansk i en SFL-beskrivelse. I artiklen diskuteres denne integration og forbedringsmulighederne belyses. Alt i alt bidrager denne artikel til udviklingen af den sproglige modalitet i dansk, nærmere bestemt til en systemisk funktionel beskrivelse af modulation i dansk verbalsprog.

Nøgleord: Modalverber, Systemisk Funktionel Lingvistik, semantik, grammatik.

Danish modal verbs from a systemic functional perspective

Abstract

This article considers whether the Danish modal verbs can benefit from more semantic description in a systemic functional perspective. The interpersonal category modulation is predominantly expressed through modal verbs in Danish which is why modal verbs are the subject of this research.

Modulation has been presented in different ways in Danish SFL-presentations (Andersen, Petersen & Smedegaard 2001, Andersen & Smedegaard 2005, Andersen & Holsting 2015) under more or less apparent inspiration from the SFL-description of English (Halliday 1994, Halliday & Matthiessen 2004, Halliday & Matthiessen 2013).

Inspired by other functional founded descriptions (e.g. Bech 1951 and Hansen & Heltoft 2011) my aim is to further contribute by suggesting a more detailed systemic presentation of modulation which takes the semantic aspect of the modal verbs into account as well as how the inventory of modal verbs for example include three different verbs within the category ‘obligation’ (*burde*, *måtte* and *skulle*).

In the article, I propose how Gunnar Bech’s dimensions can be integrated in the system network of modality cf. Andersen & Holsting 2015 and thereby be used for developing a more nuanced description of modulation in a Danish SFL-perspective. The integration and its improvement opportunities are discussed in the article.

Keywords: Modal verbs, Systemic Functional Linguistics, semantics, grammar.

Indledning

Denne artikel handler om sproglig modalitet i dansk. Den undersøger, hvorvidt en semantisk nuancering af danske modalverber kan bidrage til eksisterende SFL-beskrivelser og til forståelsen af modulation.

Artiklens formål er at skærpe den eksisterende SFL-beskrivelse af modulationsfeltet i dansk og den rolle, modalverberne spiller til realisering af de enkelte betydningsprofiler. Tilgangen er funktionalistisk i den forstand, at fokus er på de relevante betydningsoppositioner og -kategorier, der tilsammen tegner modulationsfeltet, men den har samtidig også et tydeligt formaspekt, fordi formålet også er at beskrive de enkelte modalverbers rolle som realisering af disse betydningskategorier.

Artiklen søger at forene eksisterende SFL-beskrivelser af modulationsfeltet på den ene side og modalverbernes forskellige betydninger på den anden side. Disse fremstillinger forekommer dels relativt sporadiske, idet der ikke findes gennemgribende SFL-beskrivelser af feltet i dansk, dels noget selvmodsigende, idet samme forfattere benytter forskellige kategoriseringer i forskellige fremstillinger. Formålet med artiklen er derfor at afdække, hvilke betydningsdimensioner der er relevante og centrale for opdelingen af modulationsfeltet i dansk.

Med henblik på dette tager jeg udgangspunkt i en række fremstillinger af modalverbernes semantik i henholdsvis tysk (Bech, 1951) og dansk (Hansen og Heltoft, 2011). Disse abonnerer ikke på SFL, men deres opstilling af betydningsoppositioner egner sig godt til en systemisk modellering, og jeg vil derfor inddrage disse i min opstilling af et justeret netværk for modulation i SFL.

I forlængelse af Halliday og Matthiessen (2004) og Andersen og Holstings (2015) arbejde med SFL, tilgås denne artikel funktionalistisk, idet den samlede mening realiseres gennem de forskellige formelementer (Togeby, 2017).

Artiklen indledes således af en definition af modulation samt afgrænsning over for andre modalitetskategorier med udgangspunkt i Hallidays systemnetværk. Dernæst følger en

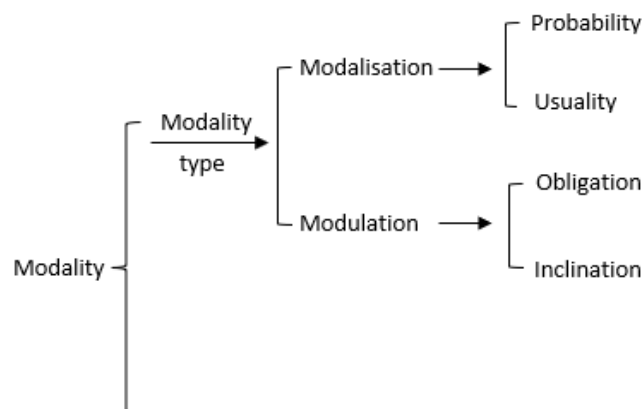
definition og afgrænsning af, hvilke danske modalverber artiklen behandler. Herefter følger et overblik over tidligere SFL-beskrivelser af modulationsfeltet i engelsk og dansk. I forlængelse heraf præsenteres Bechs beskrivelse af de tyske modalverber og Hansen og Heltofts beskrivelse af de danske modalverber som forslag til centrale og relevante semantiske dimensioner. Ovenstående munder ud i en præsentation og diskussion af det justerede SFL-netværk, som på én gang indeholder SFL-beskrivelser af modulationsfeltet og modalverbernes forskellige semantik.

Definition af modulation og afgrænsning over for andre modalitetskategorier

Modulation i indeværende artikel

Fokus er i indeværende artikel på modalverberne som realisationskategori for modalitet, nærmere bestemt modalitetstypen modulation. Modulation realiseres i begrænset omfang også via modaladjunkter, mentale projektioner m.m., men disse behandles ikke i indeværende artikel. Formålet er således at forene eksisterende SFL-beskrivelser af modulationsfeltet på den ene side og modalverbernes forskellige betydninger på den anden side.

SFL-litteraturen om det danske sprog, herunder modalitet, modulation og modalverber, er traditionelt set inspireret af de engelske beskrivelser af modalitet i særdeleshed af Michael A. K. Hallidays værker (Halliday, 1994) (Halliday & Matthiessen, 2004) (Halliday & Matthiessen, 2014). Halliday opstiller de forskellige aspekter af modalitet i et systemnetværk. Eftersom fokus i denne artikel er modalitetstypen modulation, gengives Hallidays systemnetværk nedenfor med fokus på modulations rolle i systemnetværket.

Figur 1 Systemnetværk over modalitetstype (efter Halliday & Matthiessen, 2014, s. 182)

Hallidays beskrivelser af modalitetstyper og modulation danner således grundlag for forståelsen af modulation i indeværende artikel. Forståelsen af modulation er yderligere præget af følgende perspektiver og traditioner.

SFL-oppositionen mellem modulation og modalisation, der fremgår af netværket ovenfor, modsvarer den traditionelle skelnen mellem deontisk og epistemisk modalitet (Halliday & Matthiessen, 2014) (Andersen, Petersen, & Smedegaard, 2001, s. 74).

Dertil kan forståelsen af modalitet groft sagt opdeles i *den angelsaksiske tradition* over for *den romanske tradition*. Den største stridighed mellem de to traditioner omhandler, hvorvidt deklarative indikativiske sætninger er modale eller ej, altså om sætninger som «Louise køber ind» er modale eller ej (Jensen E. S., 1997, s. 9). Inden for den angelsaksiske tradition er modalitet 'andre *mulige* verdener' uden for den faktiske verden, altså det, der med andre ord kan betegnes *non-faktuel*. De ikke-modale ytringer betegnes derimod *kategoriale* ytringer. Inden for den romanske tradition er modalitet 'afsenderens tilstedeværelse i ytringerne' (Jensen E. S., 1997, s. 10), og det betyder, at enhver ytring er modal. Denne artikel trækker mere på den angelsaksiske tradition, hvor deklarative indikativiske sætninger ikke regnes som modale.

Definition og afgrænsning af danske modalverber

Eftersom denne artikel er afgrænset til at fokusere på modalverber som realisationskategori for modulation, tjener dette afsnit til definition og afgrænsning af, hvilke danske modalverber der behandles i indeværende artikel.

I en SFL-beskrivelse udtrykker modalverberne den interpersonelle funktion som en del af modus. Modalverberne har ingen eksperientiel funktion, det er derimod fuldverberne, der bærer betydningen i processen. Det vil sige, at kriteriet for modalverberne i en SFL-kontekst, og ligeledes i denne artikel, er en særlig semantisk funktion i at farve den egentlige proces i fuldverbet. Dette reflekteres i syntaksen, hvor modalverberne forbindes med 0-infinitiv og er uden indflydelse på partipanternes egenskaber. Disse egenskaber følges også med et særligt bøjningsmønster.

Der hersker i litteraturen bred enighed om, at *burde*, *kunne*, *måtte*, *skulle* og *ville* udgør modalverberne i det danske sprog (Herslund, 2021) (Andersen, Petersen, & Smedegaard, 2001, s. 77) (Jensen E. S., 1997, s. 17) (Hansen & Heltoft, 2011, s. 765).

Alt afhængigt af, hvilke kriterier man lægger til grund, er der desuden en række andre verber, der kommer i spil. Disse er *turde*, *gide* og *(ikke) behøve* (Herslund, 2021) (Andersen, Petersen, & Smedegaard, 2001, s. 77) (Jensen E. S., 1997, s. 17) (Hansen & Heltoft, 2011, s. 765).

Hansen og Heltoft mener, at *turde* og *gide* er på vej ud af det, de kalder *modalverbumskernen*, og at *(ikke) behøve* er på vej ind i kernen, blandt andet fordi *behøve* fremkommer mere og mere med 0-infinitiv, også i skriftsprog (Hansen & Heltoft, 2011, s. 779). Dette er illustreret nedenfor.

Figur 2 Kernemodalverber – et dynamisk felt

Som det fremgår, er der overordnet enighed om, hvilke verber der bør anses som modalverber i det danske sprog. Samtidig står det klart, at modalverberne er et dynamisk felt med slørede grænser, som kan ændre sig over tid eller grundet de forskellige opfattelser af modulation. Jeg læner mig i indeværende artikel op ad Hansen og Heltofts afgrænsninger og beskrivelser af modalverbumbeskrivelsen, og denne fungerer som udgangspunkt for min undersøgelse af nuanceringen af danske modalverber i en SFL-beskrivelse. Eftersom Hansen og Heltoft er funktionalister (Togeby, 2017), ligger det i naturlig forlængelse af artiklen at læne sig op ad dem.

Jeg behandler altså *kunne*, *skulle*, *måtte*, *burde* og *ville* som modalverber i indeværende artikel. Desuden realiseres modulationstyperne *tilladelse*, *hæftelse*, *vilje* og *evne* ifølge Andersen og Holsting (2015) ligeledes af disse modalverber, hvorfor afgrænsningen laves her.

Hansen og Heltoft (2011, s. 783-784) og Obe (2011, s. 253) skelner desuden mellem 'måtte/ikke behøve' og 'måtte/ikke måtte', idet negeringen blotlægger to forskellige betydninger af 'måtte'; **nødvendighed** i:

Man må være dygtig til engelsk for at læse Shakespeare

Man behøver ikke være dygtig til engelsk for at læse Shakespeare

Og tilladelse i:

Børnene må lege i haven

Børnene må ikke lege i haven

Helle Østkjær Jensen (1987) har ligeledes arbejdet med en detaljeret beskrivelse af de danske modalverber og deres ækvivalente tyske, hvor hun tilsvarende har fremhævet, hvordan negeringen af *måtte* blotlægger forskellige betydninger (Jensen H. Ø., 1987).

Det kan altså være svært – især for ikke-modersmålstalende – at vide, hvad *måtte* udtrykker, da denne konklusion ofte bliver draget ud fra kontekst. Her kan det være en hjælp at afklare, hvilken negering der vil være passende i konteksten, for på den måde at opdage, om *måtte* udtrykker forpligtelse eller tilladelse. Det kan være en del af forklaringen på, hvorfor (*ikke*) *behøve* er på vej ind i kernen af modalverber, idet det også bidrager med differentieringen af *måtte*.

Modalverberne følger som sagt også et særegent bøjningsmønster. Det særlige ved modalverbers bøjningsmønster er en særegen præsensbøjning uden endelser og evt. med vokalændring. Dertil er «det helt usædvanlige forhold at infinitiv og præteritum falder sammen» (Hansen & Heltoft, 2011, s. 775). Et eksempel på dette er illustreret nedenfor.

	Infinitiv	Præsens	Præteritum
Modalverbum	Skulle	Skal	Skulle
Svagt verbum	Købe	Køber	Købte
Stærkt verbum	Synge	Synger	Sang

Figur 3 Danske modalverbers særegne bøjningsmønster

Her er det tydeligt, at modalverbet ikke har nogen endelse i præsens. Den vokalændring, der sker ved stærke verber i præteritum, ligner den, der sker ved nogle modalverber i præsens, men der sker ikke en lignende vokalændring for de stærke eller svage verber i præsens, og derfor er netop denne (eventuelle) vokalændring karakteristisk for modalverbernes bøjning.

Modalverbernes egenskaber ud fra SFL-kriterier

Jeg har illustreret modalverbernes egenskaber ved hjælp af en systemisk funktionel analyse af fire sætninger i to eksempler. Analyserne i indeværende artikel læner sig op ad Andersen og Holsting (2015). Det første eksempel viser, at modalverber forbindes med en 0-infinitiv og ikke har en eksperientiel funktion i analysen. Eksempel 1 består af sætningerne «Jeg vil rejse til Amerika» og kontrolsætningen «Jeg ønsker at rejse til Amerika».

Jeg vil rejse til Amerika

Jeg	vil	rejse	til Amerika
Subjekt	Finitum	Prædikator	adjunkt
Participant > aktør		Proces > materiel > handling > dispositiv	Circumstantiale > lokalitet > retning
Modus			
	Vilje		
Thema	Rhema		

Her kan man se, at modalverbet 'vil' ikke har nogen eksperientiel funktion (den røde række), men at processen derimod ligger i prædikatoren 'rejse'. 'Vil' er derimod med til at farve den egentlige proces i prædikatoren: 'rejse'. I analysen fremgår det også, at 'vil' forbindes med en 0-infinitiv, hvilket bliver endnu tydeligere, hvis man sammenligner med kontrolsætningen nedenfor.

Jeg ønsker at rejse til Amerika

Jeg	ønsker	at rejse til Amerika
Subjekt	Finitum/prædikator	Komplement
Participant > sanser	Proces > mental	Fænomen
Modus		
Thema	Rhema	

Her forbindes finitum/prædikator 'ønsker' med at-infinitiven 'at rejse' (til Amerika). Lige så vel som det ikke hedder *«jeg ønsker rejse til Amerika», er også *«Jeg vil at rejse til

Amerika» forkert grundet modalverbernes særegne syntaks. Kernelsætningen viser ligeledes, at fuldverberne også er prædikator og dermed bærer processen.

Eksempel 2 består af en systemisk funktionel analyse af sætningerne «Dejen skal hæve i to timer» og «Peter skal lave sine lektier», som viser, at modalverbet er uden indflydelse på partipaternes egenskaber.

Dejen skal hæve i to timer

Dejen	skal	hæve	i to timer
Subjekt	Finitum	Prædikator	adjunkt
Participant > aktør		Proces > materiel > hændelse > forekomst	Circumstantiale > temporalitet > varighed
Modus			
	Hæftelse > nødvendighed		
Thema	Rhema		

Her er 'hæve' en materiel forekomst, fordi vi har at gøre med en ubevidst størrelse; dejen. Pointen er, at det er prædikatoren (i dette tilfælde 'hæve'), der afgør, hvad der skal ske med subjektet 'dejen'. Ligeledes er det med næste sætning.

Peter skal lave sine lektier

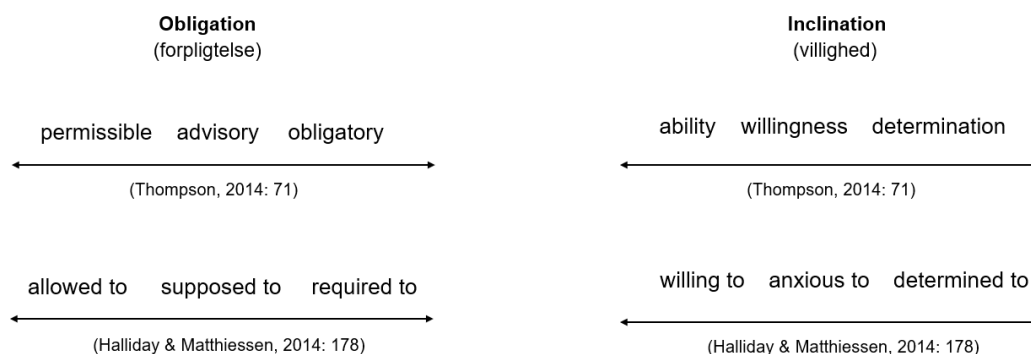
Peter	skal	lave	sine lektier
Subjekt	Finitum	Prædikator	Komplement
Participant > aktør		Proces > materiel > handling > kreativ	Mål
Modus			
	Hæftelse > nødvendighed		
Thema	Rhema		

'Lave' er her en kreativ materiel proces, fordi «kreative processer realiserer situationer, hvor Mål er resultatet af den Proces, hvori det indgår, og hvor Aktør betegner den, der skaber noget» (Andersen & Holsting, 2015, s. 85) præcis som det er tilfældet med Peter og lektierne. Det er altså igen prædikatoren 'lave', der er bestemmende for subjektet 'Peter', og ikke

finitum/modalverbet *skal*. Peter er bevidst størrelse, og det gælder altså, at modalverbet er uden indflydelse på partipanternes egenskaber, uanset om disse er en bevidst eller en ubevidst størrelse.

Tidligere beskrivelser af modulationsfeltet i engelsk og dansk

I følgende afsnit præsenteres tidligere engelske og danske beskrivelser af modulationsfeltet. De engelske beskrivelser stammer primært fra Halliday, som også er udgangspunkt for de danske beskrivelser. Halliday inddeler modalitetstypen modulation i *obligation* (forpligtelse) og *inclination* (villighed). Han beskriver, hvordan 'the potentiality type of modulation' udtrykker «be able to» gennem 'can', som en tredje type modulation (Halliday og Matthiessen, 2014, s.79). Det er dog nævnt meget kort, og han har ikke fundet det vigtigt nok til at inkludere 'the potentiality type of modulation' i sit systemnetværk (Halliday & Matthiessen, 2014). Det er altså i første omgang obligation og inclination, der er interessant at kigge nærmere på. Her inddrages også Geoff Thompson (2014) og hans forståelse af begreberne. Thompson beskriver obligation på en akse fra 'permissible' over 'advisory' til 'obligatory' (Thompson, 2014, s. 71). Halliday og Matthiessens akse går fra 'allowed to' over 'supposed to' til 'required to' (Halliday & Matthiessen, 2014, s. 178). Der er altså forskel på ordlyden af de to beskrivelser, men det overordnede indhold og forståelsen må siges at være det samme. Anderledes ser det ud med inclination, som Thompson beskriver som en akse fra 'ability' over 'willingness' til 'determination' (Thompson, 2014, s. 71). Halliday og Matthiessens akse går fra 'willing to' over 'anxious to' til 'determined to' (Halliday & Matthiessen, 2014, s. 178). For overblikkets skyld har jeg illustreret dette nedenfor.

Figur 4 *Obligation og inclination på akser*

Thompson inkluderer altså *ability* på sin akse, mens den hos Halliday og Matthiessen optræder som en tilføjelse til systemet. Denne uoverensstemmelse giver et godt billede af, at *inclination/villighed* er langt sværere at definere og arbejde med end *obligation/forpligtelse*. Dette uddybes i næste afsnit.

Den danske Systemisk Funktionel Lingvistiske grammatik

SFL-litteraturen om dansk består primært af tre værker: *Sproget som ressource* (Andersen, Petersen, & Smedegaard, 2001), *Hvad er meningen?* (Andersen & Smedegaard, 2005) og *Teksten i grammatikken* (Andersen & Holsting, 2015), som alle til en vis grad læner sig op ad de engelske beskrivelser af modalitet. Her fremhæves de vigtigste pointer angående modalitetstypen modulation fra de tre værker med fokus på forskellene mellem disse.

Sproget som ressource

Andersen, Petersen og Smedegaard opdeler her modulationsfeltet i *forpligtelse* (opfordring) og *villighed* (tilbud). Ved modulation er betydningen af polerne: foreskrive og forbyde, dvs. *gør det* eller *gør det ikke* (Andersen, Petersen, & Smedegaard, 2001, s. 76). Forfatterne pointerer, at der ved forpligtelse er to poler, og at der mellem dem eksisterer forskellige grader af forpligtelse. Ligeledes med villighed. De beskriver altså spændet mellem polerne «ikke forpligtelse» og «forpligtelse» mere abstrakt end både Thompson og Halliday og Matthiessen.

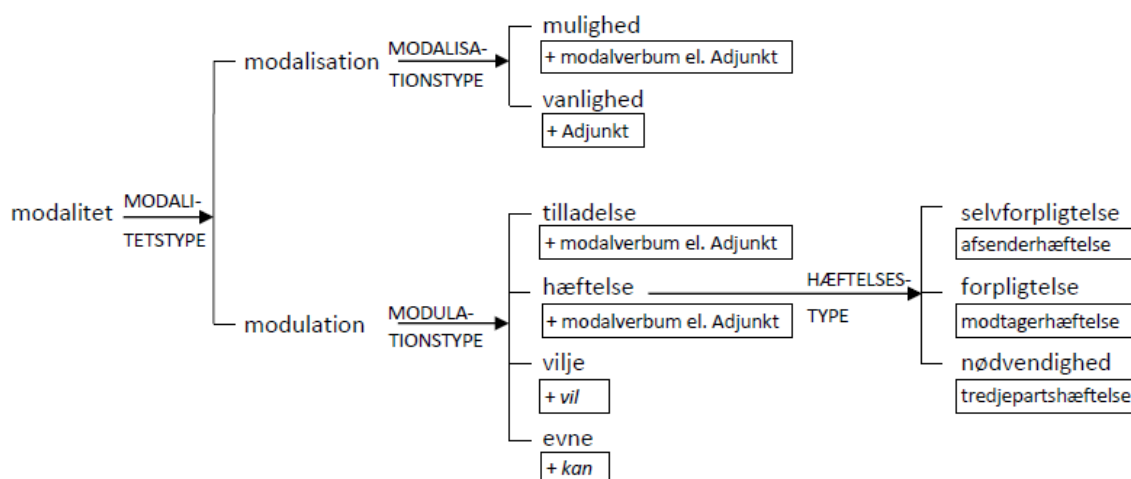
Hvad er meningen?

Andersen og Smedegaard beskriver i dette værk slet ikke villighed, men inddeler derimod forpligtelse i *tilladelse* og *hæftelse*. Forfatterne specificerer ydermere hæftelse i de tre subtyper; *selvforpligtelse*, *forpligtelse* og *nødvendighed*. Selvforpligtelse er kendetegnet ved 1. persons hæftelse, forpligtelse omhandler 2. persons hæftelse, og nødvendighed vedrører 3. persons hæftelse (Andersen & Smedegaard, 2005, s. 63-67). Det fremgår ikke, hvordan denne specificering bidrager til forståelsen af modulation eller hæftelse. Villighed som semantisk kategori er ikke omfattet af modulationsfeltet, og det bliver dermed uklart, hvorledes eksempler som «skal jeg hjælpe dig?» skal kategoriseres.

Teksten i grammatikken

Det sidste skud på stammen i udviklingen af den danske SFL-grammatik findes i *Teksten i grammatikken*. Her er villighed reduceret til *vilje*, og systemet er udvidet med *evne*. Dette værk fastholder opdelingen i tilladelse og hæftelse samt subtyperne af hæftelse; selvforpligtelse, forpligtelse og nødvendighed (Andersen & Holsting, 2015, s. 216-220). Dette seneste værk om dansk systemisk funktionel lingvistik og grammatik danner udgangspunkt for indeværende artikels undersøgelse.

Forfatterens fremstilling af modalitetstyper i et systemnetværk er gengivet nedenfor.

Figur 5 Systemnetværk for modalitetstyper (jf. Andersen og Holsting 2015, s. 216)

Som nævnt fremgår det ikke klart, hvad formålet er med subtyperne af hæftelse, hverken i *Hvad er meningen?* (2005) eller i *Teksten i grammatikken* (2015). Jeg finder det relevant at diskutere deres relevans, da forskellen i hæftelsestyperne ligger i subjektet, altså om subjektet står i 1., 2. eller 3. person. Dette ses også tydeligt i eksemplerne (Andersen & Holsting, 2015, s. 219 [min fremhævnng]):

- Vi** må ikke sætte den sunde økonomi og stabilitet over styr.
- Du** skal stadig drikke rigeligt med væske.
- Børn** bør ikke være i institution i mere end 8 timer.

Fordi forskellen ligger i subjektet, er der grund til at sætte spørgsmålstegn ved, hvorfor hæftelsestyper inddrages under modulation og med hvilken hensigt. Og hvorfor gøres det ikke

også tilsvarende ved f.eks. tilladelse? Jeg vil på baggrund heraf argumentere for, at hæftelsestyperne i denne forstand er overflødige i forbindelse med modulation. I afsnittet 'Det justerede SFL-netværk' gives et semantisk bud på relevansen af hæftelsestyperne.

Centrale og relevante semantiske dimensioner af modalverber

Artiklen søger at afdække, hvilke betydningsdimensioner der er relevante og centrale for opdelingen af modulationsfeltet i dansk. Derfor præsenteres Gunnar Bechs system for modalverbernes semantiske funktion i følgende afsnit. Bech abonnerer ikke på SFL, men opstillingen af betydningsoppositioner egner sig godt til en systemisk modellering, hvorfor denne senere inddrages i opstillingen af et justeret netværk for modulation i SFL.

Gunnar Bechs dimensioner af tyske modalverber

Gunnar Bech har undersøgt hovedtrækkene i den semantiske udviklingshistorie blandt de højtyske modalverber (Bech, 1951). Siden jeg er interesseret i at undersøge, om de danske modalverber kan drage nytte af netop en semantisk nuancering, er det oplagt at søge inspiration til dette hos Gunnar Bech. Han arbejder med de tyske modalverber *muss*, *kann*, *soll*, *darf*, *will* og *mag* (Bech, 1951, s. 4). Bech opstiller et system, som er udtrykket for modalverbernes semantiske funktion. Bech beskriver tre *dimensioner* i dette system, som hver især består af *oppositioner*. Oppositionerne betegnes med henholdsvis små og store bogstaver, og neutralitet betegnes ved hjælp af de græske bogstaver alfa, beta og gamma. Det betyder, at den første dimension består af oppositionerne (lille) a, (alfa) α og (store) A. Anden dimension består af oppositionerne (lille) b, (beta) β og (store) B, og tredje dimension består af oppositionerne (lille) c, (gamma) γ og (store) C (Bech, 1951).

Bech deler de tre dimensioner yderligere op i **modalfelt** (1. dimension) og **modalfaktor** (2. og 3. dimension). Modalfeltet er forbindelsen mellem subjekt og prædikator, hvor oppositionerne a:A er modsætningerne mellem nødvendighed eller krav (a) og mulighed eller tilladelse (A). α udtrykker neutralitet. Hvert modalverbum kan således i hver af de tre dimensioner placeres ved én af oppositionerne eller ved det neutrale græske bogstav. Bech placerer modalverberne således i modalfeltet:

a	α	A
Notwendigkeit oder Forderung	Neutral	Möglichkeit oder Erlaubnis
(nødvendighed eller krav)		(mulighed eller tilladelse)
Müssen & sollen	Wollen & mögen	Können & dürfen

Figur 6 De tyske modalverber placeret i **Modalfelt** (1. dimension)

Modalfeltets inddeling eksemplificeres i følgende sætninger:

1. Hun **skal** (**muss**) deltage i konferencen = **nødvendighed**
2. Hun **vil** (**will**) deltage i konferencen = **neutral**
3. Hun **må** (**darf**) deltage i konferencen = **tilladelse**

Eksemplerne er bevidst lavet på dansk, men de viser samtidig de udfordringer, der kan være ved at skulle oversætte modalverber – og ikke mindst deres semantik - fra et sprog til et andet.

Dimensionerne og oppositionerne gør modalverbernes semantik meget tydelig og illustrerer deres berettigelse i kernemodalverbumskategorien.

Modalfaktoren er den størrelse, som modalfelt udgår fra, og den indeholder både 2. og 3. dimension. Oppositionerne b:B er modsætningerne mellem intrasubjektiv (b) og ekstrasubjektiv (B). β udtrykker neutralitet.

b	β	B
Intrasubjektiv	Neutral	Extrasubjektiv
(modalfaktoren er altid lokaliseret i subjektet)		(modalfaktoren er altid lokaliseret uden for subjektet)
Wollen	Müssen, können & mögen	Sollen & dürfen

Figur 7 De tyske modalverber placeret i **Modalfaktor** (2. dimension)

Modalfaktor handler altså (i 2. dimension) om, hvorvidt modaliteten mellem subjekt og prædikator kommer fra subjektet selv eller fra ydre forhold. Dette er mere tydeligt i de følgende eksempler:

4. Hun **vil** (will) rejse til Halden = **intrasubjektiv**
5. Hun **kan** (kann) rejse til Halden = **neutral**
6. Hun **må** (darf) tage til Halden = **extrasubjektiv**

I sætning 4 kommer modaliteten, i dette tilfælde viljen, inde fra subjektet selv. I sætning 6 kommer tilladelsen, udtrykt gennem *måtte* (*ikke måtte*), ikke fra subjektet selv, men fra ydre forhold. I sætning 5 er modalverbet neutralt, da *kan* både kan opfattes som en evne, der kommer fra subjektet selv, f.eks. at hun kan rejse til Halden, fordi hun har sparet penge op til det, og som en evne, der bliver tildelt udefra, f.eks. at forskningsgruppen har midler til at tage hende med på konference i Halden. Når modalverbet kan høre til i begge positioner eller ingen af dem, betegner Bech dem neutrale (Bech, 1951).

Modalfaktoren er som sagt den størrelse, som modalfeltet udgår fra. I 3. dimension er oppositionerne c:C modsætningerne mellem kausalitet (c) og autonomi (C). γ udtrykker neutralitet. Oppositionerne i 3. dimension handler med andre ord om, hvorvidt den modale forbindelse mellem subjekt og prædikator er ikke-intentionel eller intentionel.

c	γ	C
Kausalität	Neutral	Autonomie
(ikke intentionel)		(intentionel)
Müssen & können		Dürfen, sollen, wollen & mögen

Figur 8 De tyske modalverber placeret i **Modalfaktor** (3. dimension)

Det er især værd at bemærke, at Gunnar Bech ikke placerer nogen af de tyske modalverber i kategorien neutral. Han mener ergo, at modalverberne enten har en intention, eller også har de ikke. De kan ikke forholde sig neutrale i denne sammenhæng. Derfor gives der her også blot eksempler på kausalitet og autonomi:

7. Hun **må** (muss) lære at tale norsk (hvis hun skal kunne arbejde i Norge) = **ikke intentionel**
8. Hun **skal** (soll) lære at tale norsk (fordi det har regeringen besluttet) = **intentionel**

Gunnar Bech argumenterer for, at hver af disse dimensioner bidrager til modalverbets semantik på forskellig vis. Ved at sætte disse egenskaber sammen, kan man se modalverbernes forskellige semantiske indhold og unikke bogstavkombinationer. Det er samtidig disse unikke bogstavkombinationer, der retfærdiggør modalverbernes plads i kernemodalverbumbskategorien. De betyder nemlig, at der ikke findes andre ord – eller modalverber – der kan udtrykke det samme. I så fald ville modalverbet være redundant og/eller blive erstattet af et andet.

Bech opstiller et semantisk system for modalverberne som vist i skemaet nedenfor.

	1. dimension	2. dimension	3. dimension
will	α	b	C
soll	a	B	C
darf	A	B	C
mag	α	β	C
muss	a	β	c
kann	A	β	c

Figur 9 Bech (1951, s. 13) Semantisk system for de tyske modalverber (tilpasset gengivelse)

Her bliver det altså tydeligt, at de forskellige modalverber har forskellige bogstavsammensætninger og dermed semantisk indhold. Bech stiller det også således op:

$$muss = a\beta c$$

$$kann = A\beta c$$

$$soll = aBC$$

$$darf = ABC$$

$$will = \alpha bC$$

$$mag = \alpha\beta C \text{ (oder } A\beta C?)$$

Figur 10 Semantisk sammensætning af de tyske modalverber jf. Bech (1951, s. 4)

Det er her interessant, at Bech selv rejser spørgsmålet om, hvorvidt *mag* er neutral i første dimension/modalfeltet (α) eller udtrykker 'mulighed eller tilladelse' (A). Det viser igen, at modalitet og modalverber er en svær kategori at definere, selv på tysk, som egentlig har ret faste grammatiske rammer og regler. Bech har – trods tvivl – placeret *mögen* i neutral i 1. dimension, hvilket jeg er enig i. Det viser samtidig, at Bech er åben for diskussioner omkring dimensionerne.

Hansen og Heltofts modalfaktor

Også i den eksisterende danske grammatik anvendes begrebet *modalfaktor*. Hansen og Heltoft skriver ligesom Bech om modalfaktor, men skelner ikke på samme måde. De inddrager heller ikke *modalfelt* i så eksplicit en grad som Bech, men tager alligevel udgangspunkt i mulighed og nødvendighed.

I naturlige sprog kan man antage at mulighed og nødvendighed ikke er rent abstrakte størrelser, men at de har et udgangspunkt: Modaliteten kommer fra noget. Modaliteten kan udgå fra enten en menneskelig bevidsthed (intention) eller en ekstern faktor (en præmis, en årsag, et mål). Vi vil sige at en sådan størrelse sætter nødvendigheden eller muligheden, og vi vil kalde den modalitetens faktor eller MODALFAKTOREN. En modalfaktor kan altså være en menneskelig bevidsthed (intentionel modalfaktor) eller et forhold i omverdenen (ikke-intentionel modalfaktor). (Hansen & Heltoft, 2011, s. 765-766).

Hansen og Heltoft karakteriserer yderligere modalfaktor med følgende modsætninger:

- Subjektiv over for ikke-subjektiv modalfaktor
- Implicit eller eksplicit modalfaktor
- Udtrykssubjekt eller andet led som modalfaktor

Bech karakteriserer derimod modalfaktoren som modsætningerne:

- Intrasubjektiv over for ekstrasubjektiv
- Ikke-intentionel over for intentionel.

Der er altså væsentlige overlap mellem Bech og Hansen og Heltoft, hvorfor jeg finder det endnu mere relevant at anvende Gunnar Bechs dimensioner i en dansk kontekst.

Semantisk system for de danske modalverber

Med inspiration i Bechs semantiske system for de tyske modalverber gives her et bud på, hvordan et semantisk system for de danske modalverber vil se ud. Jeg har anvendt samme fremgangsmåde som Gunnar Bech og har vurderet modalverberne i 1., 2. og 3. dimension.

	1. dimension	2. dimension	3. dimension
Ville	α	b	C
Skulle	a	B	C
Måtte / ikke måtte	A	B	C
Burde	a	β	C
Måtte / ikke behøve	a	β	c
Kunne	A	β	c
Turde	A	B	c
Gide	α	β	C

Figur 11 Semantisk system for de danske modalverber

Jf. Hansen og Heltoft er *turde* og *gide* som nævnt ikke (længere) modalverber i moderne dansk (Hansen & Heltoft, 2011, s. 765), hvorfor jeg finder det ekstra interessant at placere dem i systemet. På den måde kan de bruges til sammenligning, og måske kan systemet forklare, hvorfor de ikke længere er en del af modalverbumbuskernen.

Den semantiske sammensætning kan også stilles således op:

ville = αbC
skulle = aBC
måtte / *ikke måtte* = ABC
burde = $a\beta C$
måtte / *ikke behøve* = $a\beta c$
kunne = $A\beta c$

turde = ABc
gide = αbC

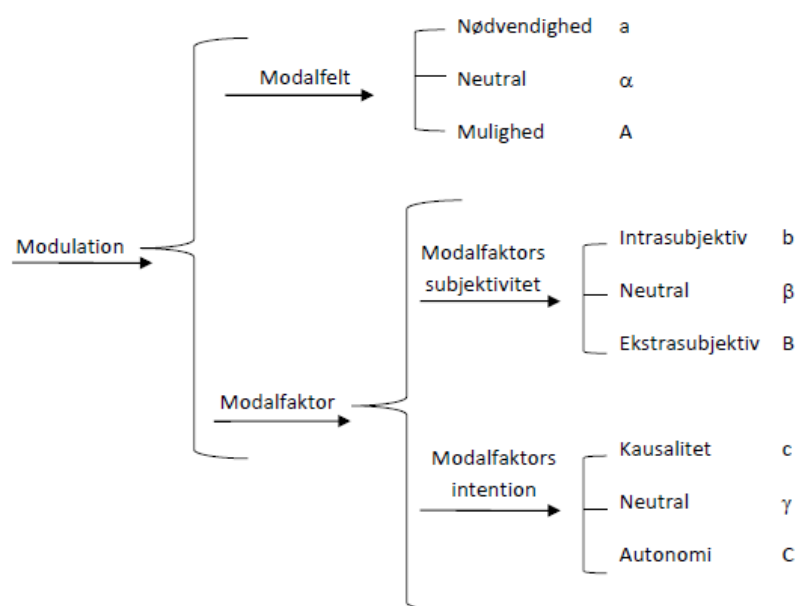
Figur 12 Semantisk sammensætning af de danske modalverber

Her bliver det muligvis endnu mere tydeligt, at *ville* og *gide* har den samme bogstavsammensætning, nemlig αbC . Dette er med til at forklare, at *gide* er på vej ud, fordi det ikke længere dækker et semantisk hul. Hvis *ville* og *gide* betyder det samme, så bliver det ene modalverbum overflødigt, fordi vi ikke har brug for to modalverber til at udtrykke den samme semantik. En anderledes historie er det med *turde*, for som det fremgår af det semantiske system, deler *turde* ikke bogstavkombination med andre danske modalverber. Hansen og Heltoft forklarer denne udvikling med, at *turde* ganske enkelt har ændret betydning gennem tiden. «Verbet *turde* er ved at [*sic*] have mistet sin modale semantik i moderne dansk og betyder nu som produktivt verbum 'at vove'» (Hansen & Heltoft, 2011, s. 778). *Turde* bruges altså i dag i udsagn som «Jeg tør ikke springe i faldskærm» og «de tilstedeværende turde ikke (at) blande sig i opgøret», hvor afsenderen markerer sit mod eller sin risikovillighed. Den gamle modale betydning af *turde* var derimod 'have hjemmel til' eller 'have ret til' (ibid.). Denne betydning findes stadig i faste udtryk som «det tør siges» og «det tør jeg ikke udtale mig om». *Turde* som modalverbum er dermed ikke længere produktivt, men er begrænset til faste udtryk. Det er dog også interessant, at der ikke er et andet af kernemodalverberne, der har "overtaget" det semantiske indhold i de forskellige dimensioner, sådan som det formentlig er tilfældet med *gide* og *ville*. Det tyder på, at vi ikke længere har behov for at udtrykke 'have hjemmel til' eller 'have ret til' – i hvert fald ikke modalt, og derfor er *turde* som modalverbum blevet overflødigt og har ændret karakter i sproget.

Det justerede SFL-netværk

Det store spørgsmål er nu, om Gunnar Becks fokus på den semantiske signifikans og udvikling blandt de tyske modalverber samt hans tre dimensioner kan bidrage til en (fordelagtig) semantisk nuancering af de danske modalverber i en SFL-beskrivelse og i så fald hvordan.

Gunnar Bech arbejder systemisk, hvilket gør det muligt at opstille et systemnetværk for dimensionerne. Dertil kommer hans funktionelle fokus på modalverbernes semantik, som ligeledes fremgår i systemnetværket. Dette er illustreret nedenfor.

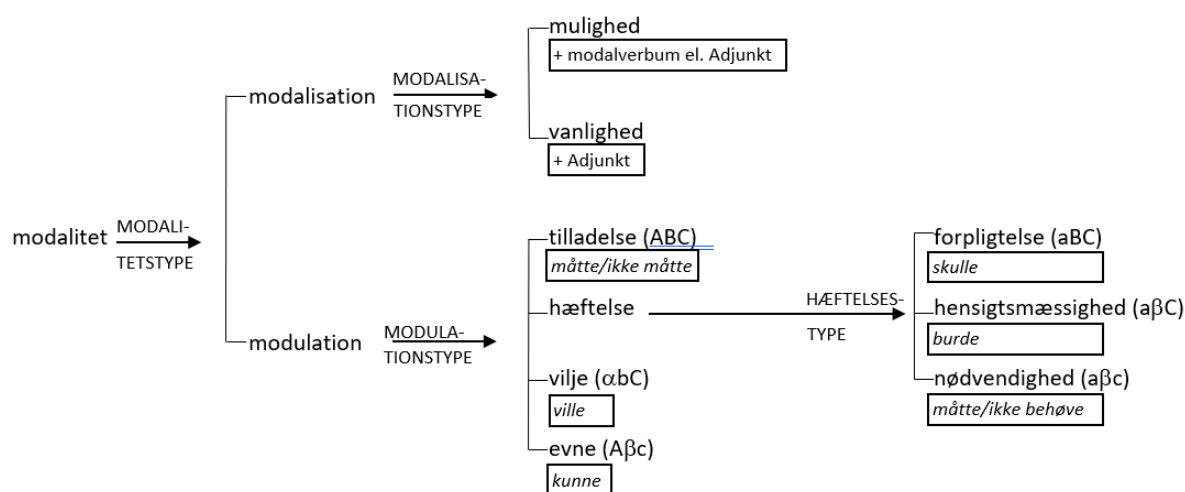

Figur 13 Semantisk systemnetværk for modulation

Et sådant systemnetværk gør det tydeligt i en SFL-kontekst, hvordan modalverbernes sammensætning i modalfelt og modalfaktor udgør deres særegne semantiske indhold og dermed berettigelse i modalverbumbuskernen. Figur 13 er altså med andre ord en visualisering af de elementer/dimensioner, der udgør modalverbernes semantik. Således passer Gunnar Bechs arbejde inden for rammerne af SFL. Der er tre dimensioner, som skal tages stilling til, og som hver især bidrager til den semantiske betydning. Systemet ligner det, vi kender fra

SFL – nogle valg skal træffes simultant, andre kontinuerligt, og derfor kan Gunnar Bechs semantiske beskrivelse bidrage til nuanceringen af danske modalverber i en SFL-beskrivelse.

Jeg har herunder givet mit bud på, hvordan et sådant systemnetværk for semantisk nuancering af modulation kan se ud.

Figur 14 Systemnetværk for semantisk nuancering af modulation

Fordelen ved dette systemnetværk frem for netværket i *Teksten i grammatikken* er, at det både rummer eksisterende SFL-beskrivelser af modulationsfeltet og modalverbernes forskellige betydninger. Således anskueliggøres forskellen på:

Han skal lave sine lektier.

Han bør lave sine lektier.

Med andre ord vil en semantisk nuancering ved hjælp af Bechs beskrivelse gøre vores SFL-beskrivelse mere retvisende.

Jeg har i figur 14 givet mit bud på, hvad hæftelsestyperne skal hedde på betydningssiden. Hæftelsestyperne *skulle* og *måtte/ikke behøve* har fået deres betegnelser **forpligtelse** og **nødvendighed** med udgangspunkt i (Hansen & Heltoft, 2011, s. 783-784). Som beskrevet har *måtte* de to betydninger nødvendighed og tilladelse. *Måtte* var derfor let at placere i

systemnetværket ud fra negeringerne og modulationstyperne, samt at de begge indgår i Hansen og Heltofts *primære semantiske system for modalverber i moderne dansk* (ibid.) (Obe, 2011, s. 253). *Skal* indgår ligeledes i det pågældende *primære semantiske system for modalverber i moderne dansk*, hvor *skal* svarer til *pligt*. Jeg har dog i mit *Systemnetværk for semantisk nuancering af modalitet* (figur 14) justeret pligt til forpligtelse, eftersom der i forvejen opereres med forpligtelse og selvforpligtelse i Andersen og Holstings udgave af *Systemnetværk for modalitet* (Andersen & Holsting, 2015, s. 216).

Væsentligt sværere er det at navngive *burde* på betydningssiden. *Burde* er ikke en del af Hansen og Heltofts *primære semantiske system for modalverber i moderne dansk*, og har ifølge dem tre hovedbetydninger: sandsynlighed, hensigtsmæssighed og pligt (Hansen & Heltoft, 2011, s. 772). Med pligt menes her, hvad der er moralsk rigtigt, og modalfaktoren er dermed en norm. Hansen og Heltoft placerer også *burde* tre steder i deres system, hvilket gør det vanskeligt at navngive *burde* på betydningssiden. Mit bedste forslag er **hensigtsmæssighed**, da det således har rødder i Hansen og Heltoft og omfavner den semantiske betydning af *burde*, jf. Bechs dimensioner: en nødvendighed eller et krav, som både kan være lokaliseret i eller uden for subjektet og som er intentionel.

Dertil påpeges det, at denne måde at beskrive hæftelsestyper på i et systemnetværk om modulation er langt mere velbegrundet og gavnlig end den skildring, Andersen og Holsting giver, som afgøres af, hvorvidt subjektet står i 1., 2. eller 3. person (Andersen & Holsting, 2015). Dette skyldes, at disse hæftelsestyper skelner på baggrund af den størrelse (modalverbet), som har den modale betydning, hvor hæftelsestyperne i Andersen og Holsting skelner på baggrund af subjektet, som har en anden rolle.

Artiklen søger som beskrevet at forene eksisterende SFL-beskrivelser af modulationsfeltet (systemnetværk) på den ene side og modalverbernes forskellige betydninger (semantiske realiseringer) på den anden side. Gunnar Bechs dimensioner og det justerede SFL-netværk bidrager fordelagtigt hertil, idet det justerede SFL-netværk skærper den eksisterende SFL-beskrivelse af modulationsfeltet i dansk og den rolle, modalverberne spiller til realisering af de enkelte betydningsprofiler.

Konklusion

Jeg kan konkludere, at de danske modalverber således kan drage fordel af en mere semantisk nuancering i en SFL-beskrivelse. Selvom sproglig modulation i dansk er et meget komplekst felt inden for grammatikken, og at der kun findes tre danske primære værker, hvori modalitet og modulation er blevet behandlet i en SFL-beskrivelse, så er det alligevel lykkedes i denne artikel at navigere i nuværende forskning og behandling af modulation og bidrage med en mere semantisk nuancering heraf. Dette gøres primært med udgangspunkt i Gunnar Bech, som har lavet et lignende arbejde med de tyske modalverber. Derudover bygger mit bidrag til modalverber i en SFL-beskrivelse på Hansen og Heltofts fundament om den danske grammatik. Jeg har til sidst i artiklen givet mit bud på, hvordan Gunnar Bechs dimensioner kan integreres i systemnetværket for semantisk nuancering af modulation, baseret på Andersen og Holsting (2015). På den måde bruges Bechs dimensioner til at videreudvikle og nuancere sproglig modalitet i dansk i en SFL-beskrivelse. Afslutningsvis har jeg også diskuteret denne integration. Alt i alt bidrager denne artikel til udviklingen af den sproglige modulation i dansk, nærmere bestemt til en semantisk nuancering af de danske modalverber *kunne, skulle, måtte / ikke behøve, måtte / ikke måtte, burde og ville* i en SFL-beskrivelse.

Forfatteromtale

Cecilie Greve Jensen er Cand. mag i International Virksomhedskommunikation (Kommunikation og sprog) v/Syddansk Universitet i Danmark.

Hennes forskningsinteresser er den gensidige afhængighed mellem sprog og verden, systemisk funktionel lingvistik og tekstnære, grammatiske undersøgelser af samfundsmæssige fænomener og menneskelige tilstande.

Referencer

- Andersen, T. H., & Holsting, A. E. (2015). *Teksten i grammatikken*. Syddansk Universitetsforlag.
- Andersen, T. H., & Smedegaard, F. (2005). *Hvad er meningen?* Syddansk Universitetsforlag.
- Andersen, T., Petersen, U. H., & Smedegaard, F. (2001). *Sproget som ressource*. Odense Universitetsforlag.
- Bech, G. (1951). Grundzüge der semantischen Entwicklungsgeschichte der hochdeutschen Modalverba. *Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab - Historisk-filosofiske Meddelelser*, 32(6), 3–28.
- Halliday, M. (1994). *An introduction to functional grammar* (2. udg.). Edward Arnold.
- Halliday, M., & Matthiessen, C. M. (2004). *An introduction to functional grammar* (2. udg.). Arnold.
- Halliday, M., & Matthiessen, C. M. (2014). *Halliday's introduction to functional grammar* (4. udg.). Routledge.
- Hansen, E., & Heltoft, L. (2011). Modus og modalverber. I E. Hansen, & L. Heltoft (Red.), *Grammatik over det danske sprog - syntaktiske og semantiske helheder* (s. 725–821). Syddansk universitetsforlag.
- Herslund, M. (2020, 4. september). I *Den Store Danske*. Modalitet (sprogvidenskabeligt begreb). Hentet fra https://denstoredanske.lex.dk/modalitet_-_sprogvidenskabeligt_begreb
- Herslund, M. (2021, 20. august). I *Den Store Danske*. Modalverber. Hentet fra <https://denstoredanske.lex.dk/modalverber>
- Jensen, E. S. (1997). Modalitet og dansk. *Nydanske Studier og almen kommunikationsteori*, 23, 9–24. <https://doi.org/10.7146/nys.v23i23.13389>

Jensen, H. Ø. (1987). *Eine kontrastive Analyse der dänischen Modalverben BEHØVE und MÅTTE und ihrer deutschen Äquivalente BRAUCHEN, DÜRFEN, MÖGEN und MÜSSEN*. Odense University Press.

Obe, R. (2011). Modalverbernes semantiske system i gammeldansk. *Ny Forskning i Grammatik* 18, 249–266.

<https://doi.org/10.7146/nfg.v19i18.23676>

Thompson, G. (2014). *Introducing Functional Grammar* (3. udg.). Routledge.

Togeby, O. (15. 12 2017). Formel og funktionel grammatik. *Nydanske Sprogstudier*, 1(52–53), 107–134. <https://doi.org/10.7146/nys.v1i52-53.102677>